

Radnici i kapitalizam

DO prošlog petka smo možda i sumnjali da je blažena ukočenost Aleksandra Vučića samo PR manevar koji ima da prikrije prizemni obračun sa funkcionerima i bogatim simpatizerima bivše vlasti. Nakon hapšenja Bubala, Đorđevića, Gračanca i ostalih, te „stezanja obruča“ oko Milana Beka, sumnje više nema: Vučić zaista nije sasvim svoj; posednut je, naime, duhom Verice Barać. A pre svega par godina je Vojin Dimitrijević u Raspakivanju Antonele Rihe proricao Baraćevoj neuspeh u borbi za Luku Beograd. Oslanjajući se, verujemo, na opstanak „svojih“ na vlasti...

Gde je greška u prethodnom pasusu? U traganju za njom bi između ostalog mogao da pomogne i materijal sa diskusije *Radnici i kapitalizam, uloga radnika u nastajanju kapitalizma: radnici i kapitalistička država* koju smo organizovali 9. marta ove godine u okviru projekta *Imenovati TO ratom*. Pripremajući diskusiju razgovarali smo sa bivšim radnicima i rukovodiocima fabrike nameštaja Šipad, jednog od jugoslovenskih giganata koji su ušli u privatizaciju koju je pokrenula vlada Ante Markovića. Pokušali smo da saznamo zbog čega su radnici Šipada prihvatili saučesništvo u privatizaciji društvene svojine i uvođenju kapitalizma, međutim naši sagovornici su samo slegli ramenima – niko ih nije ni pitao, privatizacija je pokrenuta „odozgo“, a ni sami se nisu mnogo pitali. Zaposeo ih duh vremena. Dok su se zapitali, već su bili i bez Jugoslavije, i bez socijalizma, i bez Šipada, i bez posla.

Na isti način se može objasniti i kako su Bubalo, Đorđević i Gračanac, ljudi veoma vešti u dolasku na vlast, krađi u skladu sa propisima i uklanjanju tragova pre silaska sa vlasti, na posletku ipak zaglavili u zatvoru. Pljačka društvene svojine i njeno bespogovorno pretvaranje u privatnu onomad je bilo duh vremena, i za „naše“ i za „njihove“ bez razlike.

Sadašnji i bivši radnici i rukovodioci Šipada odbili su da na diskusiji 9. marta javno zastupaju svoju tvrdnju da su opljačkani u privatizaciji. Na diskusiju jeste došao njihov nekadašnji advokat Branko Pavlović, koji je dao stručno objašnjenje kako je srbijanski deo Šipada ostao bez imovine, a za radnike rekao da se danas bune zato što sede u tuđoj imovini i ne žele da rade. Nekoliko radnika Šipada je sedelo u publici, ali se nisu javljali za reč.

Naravno da se Predrag Bubalo sada brani kako je sve radio po zakonu, i naravno da mu nije jasno zašto je u buvari. Bespogovorno pretvaranje društvene svojine u privatnu i dalje je duh vremena, kraj restrukturiranja 175 preduzeća najavljuje se za sledeće leto.

Da li je radnicima jasno zašto su poslati u rat, zašto su ostali bez fabrika i bez radnih mesta? Najava za konferenciju *Radnici i kapitalizam* i uvodno izlaganje sociološkinje Nade Novaković koje počinjemo da objavujemo u ovom broju, podsećaju nas kako je uvođen kapitalizam. Odgovor na pitanje zašto se to desilo moraju dati radnici ako hoće da artikulišu svoju političku poziciju.

Projektni tim *Imenovati TO ratom*

za samoobrazovanje

Riliten

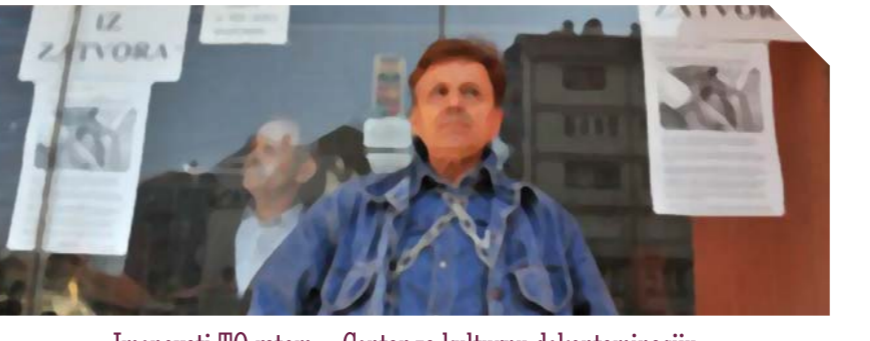
uciteljneznalica.org

Držstvena pitanja

u bankrotstvu, i bez akcija, i bez posla.

Po uspostavljanju mira i demokratije, vlasti država naslednica SFRJ potpisale su sukcesione sporazume. Kao što se nekadašnji jugoslovenski radnici, sada ratni veterani i građani novih država, nisu ništa pitali kada su vlasti u vreme rata nacionalizovale i privatizovale društvenu imovinu, sada se ponovo nisu pitali da li žele da bivša društvena preduzeća nastave sa radom kao jedinstvene multinacionalne kompanije, već su vlade novih država potvrdile ratne podelu preduzeća. Raspad jugoslovenskog socijalizma je završen.

Radnici Šipad komerca su prodali svoje akcije u bosanskom Šipadu, a bosanski Šipad je preuzeo

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

i raspodio njihove objekte u Srbiji.

Šipad komerc je prošle godine otišao pod stečaj. Nešto više od sto preostalih radnika su na ulici, firma je ostala praktično bez imovine. Deo objekata pripada Liliju, drugi deo je pod sporom. Ako se spor ikada pravosnažno okonča, i ako to bude u korist stečajne mase, radnici se mogu nadati da će možda biti novca da im se isplate zaostale zarade i poveže staž. Ukoliko se to desi, neki od njih moći će da odu u penziju.

Uvodničari: sociolog Srećko Mihajlović, sociološkinja Nada Novaković, direktor Metalservisa u penziji Aleksandar Kraus

U tekstu se sociološki analiziraju, pojašnjavaju i opisuju osnovni tokovi privatizacije i tranzicije Srbije tokom poslednje dve decenije. Posebno se prati proces dezintegracije radničke klase i njeno pretvaranje u osiromašenu i marginalnu masu najvećih gubitnika tranzicije. Tu su i osvrtni na karakteristike starih/novih ekonomskih elita, odnos vladajućih i opozicionih partija prema privatizaciji i radnicima. Na primeru radničkih štrajkova se ukazuje na razmere atomizacije radničke klase, i odnos ignorancije od strane vlasti i ekonomske elite. Na delu su procesi tzv. prvobitne akumulacije kapitala i stvaranja kapitalizma periferije. Srž tih promena čini promena vlasničke strukture, tj. privatizacija društvene svojine. Ona je okosnica šireg procesa-tranzicije, koja je jednostrano i pogrešno svedena na privatizaciju.

INSTITUCIONALNI MODELI PRIVATIZACIJE U SRBIJI

Pravna i stvarna „demonataža“ samopupravljanja u Jugoslaviji i Srbiji započeta je izmenama Zakona o radnim odnosima krajem 1988. godine. Ovo je konkretno značilo odbacivanje uloge radničkih saveta, profesionalizaciju funkcije upravljanja, oličenu u većoj slobodi delovanja direktora preduzeća. Društvena svojina je izgubila primat nad ostalim oblicima svojine, a radnici više nisu bili jedina legitimirajuća grupa za opstanak elita na vlasti. Elementi tržišnog privređivanja već su pre toga bili prisutni, posebno osnaženi propisima i kampanjama o značaju „male“ privrede i mešovite svojine. Sve što je kasnije došlo, od izmena Ustava SFRJ, saveznog i republičkih zakona o transformaciji društvene svojine, išlo je u pravcu utiranja puta nastanku kapitalističkog društva. Opšti i najvažniji faktor koji je na to uticao bio je raspad zemlje, ratna dešavanja, internacionalizacija sukoba, stvaranje nacionalnih država i „novih“ društava. Ma koliko se novouspostavljene vladajuće elite trudile da se predstave originalne, po rešenjima i ponašanju koje su narodu ponudile one su bile vrlo slične. Radnici kao najmasovnjia društvena grupa najviše su trpeli posledice njihovih odluka, od ratnih sukoba, privatizacije, do reformi i (ne)uspešne tranzicije društva.

Privatizacija po saveznom i republičkom zakonu s početka devedesetih se nije bitnije razlikovala. Reč je o tzv. „insajderskoj“ privatizaciji. Radnim organizacijama i zaposlenima je ostavljena široka mogućnost da donese odluku o vremenu i načinu privatizacije. Najveći deo kapitala se delio među zaposlenima i bivšim radnicima. Potom su na red dolazili državni fondovi (penzionzi, za nezaposlene i sl.). Prodaja, dokapitalizacija i restrukturiranje su postupci koje je predviđao republički zakon. Pošto se sve to dešavalo u vremenu masovnog gubitka posla i zajedničkog tržišta, hiperinflacije i siromašerija stanovništva, to je nedostajalo finansijskih sredstava da se obavi šira privatizacija. Radnici su dobili besplatne akcije, kojih su se kasnije brzo oslobađali

prodajom po niskim cenama.

Godine 1994. došlo se na ideju da se isprave „nepravde“, tj. da se preispita dotadašnja privatizacija. To je učinjeno uredbom vlade Srbije, koja je praktično poništila raniju privatizaciju društvene svojine. Umesto 44% privatnog kapitala njegov ideo nije više prelazio 4%! Najveća šteta naneta je radnicima, jer oni više nisu posedovali ni akcije, a ni sigurna radna mesta. Najveću korist imali su ljudi iz „senke“, najbliži centrima političke moći. Oni su u međuvremenu obavljali „skrivenu“, ili „spontanu“ privatizaciju. Prema istraživanjima Slobodana Vukovića najvažniju ulogu imali su direktori preduzeća, ali i pojedinci iz privatnog sektora. Na razne načine oni su „tunelovali“ sredstva i usmeravali ih u firme registrovane na članove porodice, prijatelje i rođake. „Snalazili“ su se i ratni profiteri, ali i pripadnici stare i nove nomenklature. Srbija je u tom smislu specifična zemlja. Njena politička elita se ustoličila na vlasti pre raspada Jugoslavije, a za njenu nacionalnu kartu legitimisanja masovno su glasali radnici i seljaci. Opoziciji su po pravilu svoje glasove poklanjali stari i novi gradski srednji slojevi.

Ukratko rečeno, do sredine devedesetih u Srbiji je stvorena nova politička i ekonomska elita. One su postale jezgro nove kapitalističke klase u usponu. Po svom socijalnom poreklu obe su bile heterogene, sa sve većom dominacijom nemanuelnih radnika. Po obrazovanju su više ličile na elite u okruženju. Imale su male potencijale da reformišu privredu, koja je godinama bila i pod međunarodnim sankcijama. Jedno od sredstava bogaćenja i preraspodele bogatstva u korist namjnocijnijih 3-5% stanovništva bila je i hiperinflacija. O rasprostranjenosti siromaštva među radnicima svedoče podaci da je 1993. godine u Srbiji svaki drugi stanovnik bio ispod linije siromaštva (1\$ dnevno), milion ljudi bilo nezaposlene, toliko na „pritudnim odmorima“ i „svoj“ ekonomiji. Od tada pa do danas učešće „sive ekonomije“ je variralo, a 1994. i 2012. godine je na nivou 40% u registrovanoj BDP. Istraživanja dr Aleksandre Pošarac su ukazala da su najteže živele porodice u urbanim sredinama, slabije kvalifikovani radnici, sa malom decom i nižim primanjima.

Zakon o privatizaciji iz 1996. godine

Ovaj zakon je značio radikalniji zaokret prema privatizaciji društvene svojine. Najvažnije odredbe odnose se na to da je privatizacija oročena, ograničena vrednost besplatnih akcija, formiran akcijski fond, a 60% imovine se prodavalo po knjigoodstovnoj vrednosti. Gotovo da je zane-mareni spoljni kupac, kasnije nazvan „strateški partner“. Pored svega navedenog i ovaj zakon je naneo nepravdu određenim socijalnim grupama. To su nezaposleni, ostali punoletni građani, ali i građani koji su radili u policiji, vojsci, obrazovanju, zdravstvu, nauci, i sl. Najveću korist iz navedenog su imali rukovodioci preduzeća i ustanova. Oni su koristili svoje lične i poslovne veze

da se domogne što većeg paketa akcija i imovine uopšte. To je bila opšta pojava u svim društvima u tranziciji. Srbija se od njih razlikovala, u odnosu na Mađarsku, Rumuniju, Bugarsku, Poljsku na primer, po tome što je društvena svojina bila dominantna, a ne država. U svakom slučaju glavni faktor koji je oblikovao i diktirao privatizaciju bila je država. U Srbiji je ona u vreme „blokirane“ tranzicije značajno doprinela privatizaciji najboljih i najvrednijih preduzeća. Radnicima su ostale mogućnosti da rade bez plate, idu u rat, učestvuju u „sivoj ekonomiji“, gube posao ili rade u privatnom sektoru. Sve je to ubrzano i trajno razmrvilo radničku klasu. Ovome su se pridružile i „nove“ nejednakosti. To su sredstva namenjena za isplate zarada tokom „pritudnih odmora“. Oni su zavisili od značaja firme za vlast, pa su nastali i sukobi među zaposlenima oko (ne) odlaska na te odmome. Mnogi se nikad više nisu vratili na posao, bilo što su fabrike prodate, uništene, ili su postali stvarni „tehnoški višak“.

Zakon o privatizaciji je favorizovao menadžerski sloj, ne samo količinom besplatnih akcija, već i usdustvom ozbiljne kontrole nad njihovim poslovanjem. Simboliza političke elite i preduzetnika je ostala sve do kraja tranzicije, manje ili više remećena sukobima i novim koalicijama interesa u promenjenim okolnostima. Za radničku klasu niko više nije imao interesa, jer je novi osnov legitimteta postala privatna svojina, profit i „biznismeni“. Vladajuća elita, ali i opozicija, ni u svojim stranačkim programima ne navode radnike kao važne socijalne partnere. Štaviše, nije više bilo zavaravanja, jer je svima postalo jasno da kapitalizam ima svoju logiku razvoja. Radnici su postali najamna radna snaga, koji su „bivši samoupravljači“. To što su i akcionari ništa ih nije štitiilo, jer se njima nisu štitiila prava kao vlasnika. Pomenutim institucionalnim rešenjima kršena su osnovna ustavna načela. U njemu je pomenuta privatna, mešovita i državna svojina. Izbačena je društvena. U Zakonu je primat dat samo privatnoj svojini. Ova praksa nastavljena je i kasnije.

Zakon o privatizaciji svojine iz 2001. godine

Pitanje nelegitmnosti i nelegalnosti privatizacije u tranziciji u Srbiji se retko javno postavljalo. Svejedno, ono je i do danas ostalo važno. Nelegitmnost znači da se najveće društvene grupe ili građani uopšte nisu niti pitali, niti demokratski i javno saglasili o promeni svojine. To su ključni odnosi na kojima se temelje i ekonomija i društvena struktura svakog društva. Na početku tranzicije kao da se podrazumevalo da je dovoljno da se elite i klase u usponu legitimišu na nacionalnoj osnovi, pa da se prečutno tumači da su na „reforme“ i promenu svojine pristali građani i radnici. Taj „korporativski“ zaokret vladajućih elita je na snazi sve do kraja tranzicije društva. Kada je došlo do političkih promena oktobra 2000. godine, opet se zadržala „konstruktivska greška“ srpske tranzicije. Naime, tadašnji dolazak kolacije DOS-a na vlast protumačen je kao „dogovor s narodom“! A narod niko nikada nije hteo/smeo/zeleo i da pita o tako važnim pitanjima razvoja.

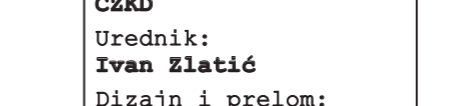
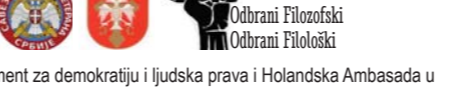
U uskim naučnim krugovima postavljeno je pitanje legaliteta i legitimteta svojinske transformacije ili privatizacije. B. Buijišić je naglasila da nije postajao momenat „nulte sekunde“, kada je gotovo sva dotadašnja društvena svojina de facto postala državna! Tako nešto nije se dešavalo u nekadašnjim real-socijalističkim društvima u sklopu istočnog bloka. Država svojina je dominirala u svim oblastima, a privatizacija je od nje počinjala. U svim društvima u tranziciji država je postala glavni kreator privatizacije, njen kontrolor, ali i najveći dobitnik. U to nas uveravaju rezultati najvažnijih istraživanja privatizacije i socijalne strukture u našem okruženju. Najzad, veoma važno pitanje privatizacije u Srbiji je njen legalitet. Čitave dve decenije ona je bila najvažniji proces promena, ali sve vreme suprotan najvišem zakonu u zemlji – Ustavu. To uopšte nije smetalo ni elitama, koje su često kršile zakone i propise, a vladale „uredbama“. Istu praksu nastavili su i najveći „legalisti“, ali i oni koji su ih žestoko kritikovali.

Tako se stiglo do paradoksa da je privatizacija i privatna svojina stvarno i nelegalno napredovala i tek kad je trebalo da se okonča objavljena je njena legalizacija. Učinjeno je to Ustavom 2006. godine, za koga se s pravom može reći da su ga svakodnevno kršili svi „reformski“ zakoni. Zakon o radnim odnosima, sa brojnim izmenama je samo jedan u nizu. On je legalizovao najamne odnose i eksploataciju radničke klase i drugih društvenih slojeva. Jedna uopredna analiza zakona o radu iz sredine devedesetih, ali i s početka ovog milenijuma pokazala je da su najvažniji sistemski zakoni Srbije daleko iza međunarodnih standarda, zakona zemalja EU i njihove prakse. Najvažnije karakteristike novog modela privatizacije u Srbiji su sledeće: 1. Privatizacija je brza, sveobuhvatna i oročena. 2. Prodaje se većina (70%) kapitala preduzeća većinskom „strateškom“ kupcu. 3. Mali deo akcija se deli zaposlenim radnicima (do 15%), a ostali se usmerava u fondove za nezaposlene, penzijski fond i fond solidarnosti. 4. Formirane su nove institucije kao što su Agencija za privatizaciju, Komisija za hartije od vrednosti, Akcijski

fond. 5. Ovoj poslednjoj pripale su akcije koje se ranijim modelima nisu mogle prodati, ali i one koje su od firmi neupešno prodatih. Kasnije se ispostavilo da je upravo preko ove institucije značajan deo „akcija“ zaposlenih stečenih pre 2000. godine otuđen i devalviran. 6. Umesto dobrovoljnosti dominira načelo obaveznosti privatizacije. O preduzećima bez obzira na svojinski status najvažniju reč vodi Agencija za privatizaciju. Bez njene odluke skoro da nijedno preduzeće u stečaj, restrukturiranju, u društvenoj, javnoj ili mešovitoj svojini nema pravo da donese bilo kakvu poslovnu odluku. 7. Traženje „strateškog“ partnera za najveće preduzeće u stečaj, restrukturiranju, u društvenoj, javnoj ili mešovitoj svojini nema pravo da donese bilo kakvu poslovnu odluku. 8. Sama prodaja se obavlja(la) na dva načina. Prvi je tender, i rezervisan za najbolja i najuspešnija preduzeća. Drugi je aukcija, namenjena prodaji malih i srednjih preduzeća. Posebnim programom vlasti su izdvojile strateška preduzeća. One pre 2000. godine su u tu listu uvrstile 75 preduzeća i velikih poslovnih sistema. Ove posle oktobra 2000. godine su listu proširile na 150. Ovo je zanimljivo jer ni do danas najvrednija od njih nisu privatizovana (javna preduzeća u elektroprivredi, železnice, komunalne službe i sl). 9. Opsednutost „strateškim“ partnerom imala je više posledica. On je po pravilu bio stranac, a ne domaći kupac. Naravno, mnogi domaći kapitalisti bili su ti „stranci“, jer su registrovali firme van zemlje. 10. „većinski“ vlasnik može da bude i sa 51% udela u vlasništvu kompanije. Zato ostaje otvoreno pitanje zašto se naša politička elita „zalepila“ za pomenutih 70%. Uostalom, svlasništvu podrazumeva i brigu za razvoj, ali i proporcionalnu raspodelu profita poslovnog rizika. To znači da je ovakvim rešenjima država umanjila sopstvenu ulogu i eventualnu imovinu. 11. Cena privatizacije je veštački podignuta, jer je kupac bio obaveznan (ne i kod aukcijske prodaje) da isplati sredstva za socijalni program radnika koji su postali višak. Na tu pojavu ukazivali su mnogi ekonomisti, a još veću cenu plaćali su radnici koji su ostajali bez toga. Treba podsetiti da je na početku 2001. godine Svetska banka nudila sredstva za celovit socijalni program na nivou države. Od toga su odustali „eksperti“ ministri na vlasti. Njima je bilo dovoljno da su u proces privatizacije uključili inostrane savetnike, revizorske kuće, procenivače i kadrove, za koje je Srbija platila najmanje 2 milijarde evra. Ukupan prihod od privatizacije do kraja 2012. godine bio je 2,7 milijardi evra! Postojeći zakon o privatizaciji je drastično ošteteo ranije nove male akcionare. Takav zaključak se nameće čim se poredi zakonodavstvo o akcionarstvu u razvijenim zemljama sveta. Tamo vlasnik jedne akcije ima sva vlasnička prava, a vlasnik većinskog paketa, skupština akcionara i druga tela kompanije ne mogu na svoju ruku, bez njegovog i njenog saglasnosti, da ga isključe. U Srbiji je najčešći postupak „isterivanja“ malih akcionara iz preduzeća bio dokapitalizacija (stvama ili lažna). To je bila nova pljačka bivših radnika-akcionara. O novim malim akcionarima je saznavali smo godinama kroz njihove štrajkove i proteste povodom borbe za svoja prava, koja su im zakidali i država i vlasnici („Jugoremedija“, „Šinvoz“, „C-market“ i mnogi drugi).

Mali akcionari su bili bespravniji višestruko, bilo da su akcije posedovali u preduzeću čiji je novi vlasnik privatnik, ili država. Bezbroj je primera u kojima država nije vodila računa o svom paketu akcija, tj. imovini. Posledice su bile pro-past preduzeća, prelazak u ruke novih vlasnika ili (ne)ustupak namerni stečajevi. Mnogi od njih trajali su godinama, što je bivše radnike i male akcionare dodatno materijalno i na druge načine iscrpljivalo i marginalizovalo. Da sve nije tako crno kao što izgleda dokazuju nam i mali akcionari koji su svoje akcije dobro i na vreme prodali. Novine su bile pune informacije o radnicima-akcionarima i druge načine iscrpljivalo i marginalizovalo.

Da sve nije tako crno kao što izgleda dokazuju nam i mali akcionari koji su svoje akcije dobro i na vreme prodali. Novine su bile pune informacije o radnicima-akcionarima i druge načine iscrpljivalo i marginalizovalo.

Izdavač:
Učitelj neznalica i njegovi komiteti
Imenovati TO ratom
CZKD
Urednik:
Ivan Zlatić
Dizajn i prelom:
Matija Medenica

Projektat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme.

Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

Diskusija
Radnici i kapitalizam, uloga radnika u nastajanju kapitalizma: radnici i kapitalistička država
CZKD – Paviljon Veljković, 9. mart 2013.

KADA je krajem 1989. godine usvojen prvi zakon SFRJ koji je omogućio pretvaranje društvene imovine u privatnu, radnici nisu pružili nikakav otpor, a 33,17% od ukupnog broja preduzeća na koja se zakon odnosio ušla su u transformaciju po njegovim odredbama. Radilo se o privatizaciji po takozvanom „insajderskom“ modelu. Jedna generacija jugoslovenskih radnika prihvatila je ponudu vlasti da privatizuje ono što je do tog trenutka pripadalo čitavom jugoslovenskom društvu, da pored plate stekne pravo i na dividendu, da smeni samovoljne šefove i direktore i preuzme stvarnu kontrolu nad menadžmentom. Raspad jugoslovenskog socijalizma je mogao da počne.

Fabrika nameštaja Šipad, koja je imala preko dvadeset hiljada radnika i proizvodne i prodajne objekte širom Jugoslavije, „insajderski“ je privatizovana 1990. godine. Sledeće godine, Šipad se raspao. U Beogradu je formirano novo preduzeće Šipad komerc, u čiji sastav su ušli imovina i radnici Šipada sa teritorije Srbije. Radnik Šipada Tomislav Đorđević ovako pamti to vreme: „Iz mog OUR-a je mobilisan petnaestak radnika. Pošto kod nas većinom rade žene, to je otkrili svi drugi. Niko od naših šefova i rukovodilaca nije mobilisan. Ili nisu pozvani, ili su nekako sredili da izbegnu pozive koje su dobili. U rat su išli radnici i seljaci. Mene su poslali u Hrvatsku, gde sam proveo skoro dva meseca, kao vozač na vojnoj vežbi. Otišao sam tamo sa 96 kila, jak, zdrav i prav. Pre odlaska na ratnište nisam bio svestan šta najjačim i najzdravijim ljudima može da uradi jedan komadić olova. Nisam nikad ni razmišljao o tome. A onda sam po razrušenom Vukovaru gledao desetine ljudskih leševa kako leže jedni pored drugih. Vratio sam se kući sa 76 kila. Mesecima sam imao košmare i povraćao svake noći od zadaha mrtvih ljudi i životinja koji me je proganjao.“ (Tomislav Đorđević, „Visok pritisak“, *Bliten za samoobrazovanje i društvena pitanja*, no 8/1.10.2012.)

U Srbiji je „insajderska“ privatizacija poništena 1994. godine. Narodna skupština je zaključila da nije fer da radnicima pripadnu akcije koje su otplaćivali budžašto u vreme hiperinflacije. Bio je to jedini zakon koji su devedesetih godina izglasali Miloševićev SPS i Đinđićev DS, a 1997. godine je pokrenuta nova privatizacija, u kojoj su jednako pravo na upis akcija pored „insajdera“ dobili i drugi građani i investitori. Za ministra privatizacionog imenovan je Milan

Beke.

Tomislav Đorđević: „Nastavili smo da saradujemo sa delovima proizvodnje koji su ostali u Republici Srpskoj i polako nalazili nove dobavljače u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji. Nekako smo se oporavili i 1995. godine bili šezdeseta firma u Srbiji po poslovanju, sa skoro 400 radnika, ali mir nije dugo trajao. Počeli smo da pravimo gubitke, a 1999. je izbio novi rat. Mene su ponovo pozvali. Došli su i po mog sina, ali supruge se pobunila da nas ne vode. Srećom, uspejala je da spreči da nam mobilšu sina, što je velika stvar. Mnogi ni to nisu uspeili. Veliki broj članova našeg udruženja Srpski ratni veterani su očevi i sinovi, rođena braća... Skoro do kraja rata sam vozio širom Srbije. Pred sam kraj, kod Raške sam jedva izvukao živu glavu od bombardovanja. Prebacili su me na VMA 17. juna, jer mi je pritisak bio 180 sa 220. Sledećeg dana, posle terapije mi je pritisak bio 100 sa 150. Pustili su me i prepisali mi šaku lekova, a rat je ubrzo završen.“

Kada je 2001. godine usvajjan važeći Zakon o privatizaciji, kojim se sa „insajderske“ privatizacije prešlo na prodaju većinskog vlasništva investitorima, tadašnji predsednik Saveza samostalnih sindikata Srbije Milenko Smiljanić je ovim rečima branio model privatizacije iz devedesetih godina: „Ja sam sindikalac, supruga mi je profesor, čerka profesora, sin student. Znači, vrlo nam je neizvesna socijalna situacija ali ja dobro živim. Ja živim od dividendi, 28.000 maraka prava koja smo upisali pravilno u odgovarajuće firme, po starom zakonu (mislili se na zakon iz 1997. godine) koji se toliko stavlja na stub srama. To je taj žuveini insajderski model koji sada, kao, nije dobar. Mi smo prošle godine inkasirali u porodični budžet 102.000 dividende. Znači, zaigrali smo biznis igru.“ (Peščanik, 62. emisija, 27.06.2001.)

Većina radnika devedesetih godina nije imala privilegovane informacije u koje „odgovarajuće firme“ treba „pravilno“ upisati akcije. Od „insajderskog“ modela najmanje koristi imali su sami „insajderi“. Tek po neki od njih su dobili priliku da za trenutak „zaigraju biznis igru“ kada su nakon 2000. godine akcije izašle na berzu. Akcionari Knjaz Miloša, C-market, Luke Beograd i Novosti, akcije su prodali Milanu Beku i koliko-toliko izvukli korist iz pljačke svoje imovine. Većina ostalih se borila da preživi i nije imala ni znanja ni informacija potrebnih za „biznis igru“. Završili su

kraj u narednom broju